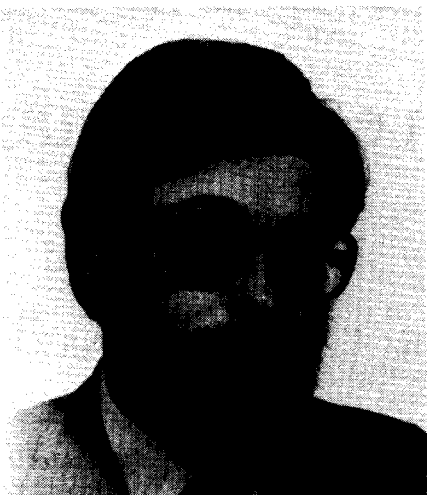

Evolutie en structuur

Vele commentatoren op het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over de *Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie* hebben zich verbaasd afgevraagd hoe uiterekend een socialist en voormalig marxist als de samensteller van het rapport, prof. dr. A. van der Zwan, een pleidooi kan houden voor een wederopstanding van de industrie. Een merkwaardige vraag, want het zijn juist de marxisten die altijd de betekenis van de industrie hebben beklemtoond. In het vierde hoofdstuk van zijn *Theorien über den Mehrwert* zegt Marx het duidelijk: „Nur die Lohnarbeit ist produktiv, die Kapital produziert”. Alleen industriële loonarbeid is productief, omdat alleen deze meerwaarde (winst) oplevert. „Damit ist auch absolut festgesetzt, was unproduktive Arbeit ist”, vervolgt Marx enkele bladzijden verder. En deze onproductieve arbeid blijkt te bestaan uit dienstverlening tegen een salaris of een honorarium. Luidkeels valt Marx Adam Smith bij die — overigens op andere gronden — het werk van dienstboden als improductief had bestempeld. Maar wat voor dienstboden geldt, geldt ook voor „sogenannter höherer Arbeiter”: ambtenaren, militairen, artsen, rechters en priesters, kortom allen die behoren tot wat wij tegenwoordig de kwartaire sector noemen. Al hun werk is volgens Marx improductief, ja (zo voegt hij er polemisch aan toe), zelfs destructief.

Voor een reveil van het industrieel denken is dus geen enkele ideologische vernieuwing nodig. Een herbevestiging van het marxistisch denkkader is voldoende. Des te meer vind ik het betreurenswaardig, dat Van der Zwan één waardevol onderdeel van de marxistische traditie over het hoofd heeft gezien: het evolutionaire denken.

Volgens evolutietheoretici doorloopt elke samenleving met een onverbidde-lijke noodzakelijkheid in dezelfde volgorde dezelfde fasen. Marx dacht daarbij aan fasen als feodalisme, kapitalisme, socialisme en communisme, maar tijdgenoten van hem hadden een andere indeling op het oog. Bijvoorbeeld de indeling in primaire, secundaire en tertiaire sector, thans aangevuld met de kwartaire sector.

De imperatieve kracht van het scenario van de kwartaire sector rust op de veronderstelde wetmatigheid dat, na de industriële samenleving, onherroepelijk de post-industriële samenleving is aangebroken. Van der Zwans constatering dat het aandeel van de industrie in het produktievolume van de bedrijven terugliep van 33% in 1970 tot 31% in 1978, is in een evolutionaire visie niet iets om van te schrikken, maar kan een doodnormale zaak zijn, die past bij de natuurlijke ontwikkeling van een geavanceerde samenleving. Van der Zwans conclusie dat er een re-industrialisatie moet plaatsvinden is in een dergelijke opvatting reactionair: hij probeert de klok terug te zetten.

In de geschiedenis van het economisch denken is een verondersteld maatschappelijk evolutiepatroon wetenschappelijk op verschillende manieren gefundeerd. Eén groep denkers (o.a. de aanhangers van de Duitse Historische School) verklaarden de opeenvolging van diverse ontwikkelingsfasen uit veranderingen in de vraag naar goederen en diensten. Een sprekend voorbeeld van zo'n aanpak is Adolph Wagners „Gesetz der wachsenden Ausdehnung der Staatstätigkeiten”, die er in essentie op neerkomt dat de inkomenselasticiteit van de vraag naar verscheidene categorieën collectieve goederen groter is dan één, zodat een proces van economische groei noodzakelijkerwijs neerkomt op een relatieve de-industrialisatie, eenvoudig omdat de behoeften bij het rijker worden zich meer in de richting van de kwartaire sector bewegen.

Ook Van der Zwan erkent dat verschuivingen in de sectorstructuur in het algemeen gesproken mede tot stand komen onder invloed van de „binnenlandse vraagontwikkeling”. Maar in de gepresenteerde modellen en het verbale commentaar wordt deze factor, voor zover het de verhouding tussen de industriële en de kwartaire sector betreft, compleet genegeerd. Van der Zwan geeft enkele micro-analyses van de behoefte aan afzonderlijke industriële producten

als elektronica en chemicaliën. Maar hij geeft geen macro-analyse van de behoefte aan industriële producten in het algemeen. Als gevolg daarvan is het onmogelijk om enige conclusie te trekken over de toekomstige plaats van de Nederlandse industrie die hout snijdt. De titel van Van der Zwans rapport bevat een prententie, die niet kan worden waargemaakt.

Het probleem van de Nederlandse economie is niet de verhouding tussen de industrie en de andere sectoren, maar is de verhouding tussen import en export. Op dit gebied bevat Van der Zwans rapport uitstekend materiaal. De algemene strekking daarvan is dat de export relatief verslechtert, terwijl de import relatief groeit. Deze ontwikkeling is typerend voor onze economie van de onbetaalde rekening: wij willen graag goede en dure consumptiegoederen importeren, maar zijn tot dusverre niet bereid geweest deze import ook met goede en goedkope exportartikelen te betalen.

Dit probleem moet inderdaad worden opgelost, omdat anders een structureel betalingsbalanstekort dreigt. Los van de rim-ram over de de-industrialisatie kan er dan best een regeringscommissie worden ingesteld en is er geen enkel bezwaar tegen om die, zoals Van der Zwan wil, toe te rusten met twee miljard gulden ten einde onze goederen en diensten aan te passen aan nieuwe behoeften en veranderde technologieën. Het is echter letterlijk goedkoop om daarmee te willen volstaan. Er zal bovendien, zoals nu ook door de SER-Commissie van Economische Deskundigen is voorgesteld, een algemene loondaling nodig zijn waardoor de import wordt afgeremd en de export wordt gestimuleerd. Met slechts één regeringscommissie en twee miljard gulden is de economie van de onbetaalde rekening nog lang niet gesaneerd.